

Hugleiðing um Laugarnes, sögu, náttúru og landfyllingu

Hvað er heima? Þegar ég rakst á svarið „þú átt heima hjá þér“ varð ég hugsí, ég tala nefnilega um að fara heim í Laugarnes þrátt fyrir að hafa verið að heiman í hálföld. Ég fæddist inn í umhverfi sem lætur mig muna sig. Fæðingarstaðurinn, Laugarnesbærinn, er farinn en umhverfið og náttúruna sæki ég reglulega heim. John

Puriður Sigurðardóttir

Muir, bóndi, rithöfundur og náttúrusinni, f. 1838, orðaði það þannig: „Heima er náttúran.“

Laugarnesið er að mínu viti vin í borg, sögulegt útivistarsvæði þar sem náttúran kemur sterk inn með lífríki sem manggert útivistarsvæði hefur ekki. Svæðið í heild geymir menningarlandslag sem segir söguna allt frá landnámi til dagsins í dag og Laugarneshóllinn geymir elsta þekktu bæjarstæðið í Reykjavík. Í Laugarnesi var stundaður landbúnaður og fiskveiðar og það voru ekki lítil forréttindi að alast upp í umhverfi sem býður upp á fjölbreytileika Laugarness. Að hafa aðgang að búsetuminjum, fjöru, holti, túni, sjó, sögu og útsýni eru í mínum huga ómetanleg lífsgæði í borg með miðbæ í göngufæri, að geta horfið frá skarkala borgarinnar, ganga niður í fjöruna, Norðurkotssvör, setjast á stein, hlusta á öldugjálfur og njóta útsýnis.

Þegar ég var að alast upp var mannlífslóran í Laugarnesi og náttúran marglit og merkileg. Hefðbundin sveitastörf voru hluti af æskunni því faðir minn, Sigurður Ólafsson, var með hesta, kindur og ýmsan

fíðurfénað. Túnið með sínum friðuðu beðasléttum var slegið og hirt og við tókum þátt í heyskapnum. Sátur og galtar voru freistandi til klífurs, í óþökk bóndans, en öll börn í hverfinu voru velkomin á Laugarneshólinn, ekki síst á veturna, og þar renndum við okkur á öllu tiltæku. Þetta var enginn smávægis leikvöllur; heimur tímanna

tvennra og ólíkra viðmiða.

Norðurkotsvörin var uppspretta leikja, rannsóknarleiðangra, sundspretta, jafnvel jakahlaups – því það kom fyrir að íshröngl rak inn á Sundin. Norðurkotsvörin er svo til eina óspillta fjaran á norðurströnd Reykjavíkurborgar, allt frá Sel-tjarnarnesi að Grafarvogi. Rústir af hjáleigum Laugarness; Norðurkot, Suðurkot og Barnhóll fórtu vitni og efldu ímyndunaraflið.

Maður lærði að lesa í landslagið, fuglana og blómin og við börnin í hverfinu vorum meðvitund um byggingar fyrir holdsveika og biskupa. Við vissum hvar Holdsveikraspítalinn stóð sem þó var aflagður fyrir okkar daga, eða 1940. Við vissum líka af Biskupsstofu/Laugarnesstofu sem hlaðin var úr grjóti og í sama byggingastíl og Viðeyjarstofa. Stofan sem hún var gjarnan kölluð var vinnustofu Jóns Sigurðssonar forseta, tæpra 19 vetra, eins og segir í heimildum, þegar Steingrímur Jónsson biskup réði hann til ritarastarfa. Haft var eftir Steingrími að hann vildi frekar Jón einan í vinnu en tvo aðra og það fór svo að hann starfaði í Laugarnesi

» Ég á mér þann draum að Laugarnestangi allur verði friðaður og ég vil ganga lengra, Sundin og eyjarnar sem þau prýða verði einnig friðuð; allt þetta undursamlega samspil í landslaginu og náttúrunni.

í þrjú ár. Á þessum tíma hafði biskupssetrið að geyma veglegasta handrita- og bókasafn landsins.

Á Laugarnestanga fjölgaði flóum verulega í stríðslok þegar bragar setulíðsins urðu að íbúðarhúsnæði. Það er ótrúlegt að hugsa til þess að á tangunum hafi búið milli 200 og 300 manns þegar mest var; fólk sem varð að láta sér lynda bráðabirgðahúsnæði eins og braggana, á meðan beðið var eftir öðru betra. Margir stöldruðu stutt við.

En aftur að Laugarneshólnum sem í dag er rúinn húsum, eins og fyrr segir, en þau stóðu þar til ársins 1987. Í sunnanverðum bæjarhólnum er kirkjugarður, af sumum sagður sá elsti í Reykjavík – og skv. munn-mælum er Hallgerður langbrók jörðuð í Laugarnesi, og hvort það var utan garðs eða innan veit enginn, en hermt er að hún hafið búið í Laugarnesi síðustu æviárin. Hallgerðarleiði, sem sögð var sígræn þúfa eða þúst átti að vera legstaður Hallgerðar. Ég hafði mikinn áhuga á þessari grænu þúfu því ég sem barn ásældist höfuðskrautið sem átti að hafa fylgt Hallgerði í gröfinna. Í aðdraganda þess að Sæbraut var lögð,

var téð Hallgerðarleiði rannsakað en þá voru þar einungis merki um smiðju, gjallhaug, en engin Hallgerður og ekkert höfuðskraut.

Þeir síðustu sem jarðaðir voru í Laugarneskirkjugarði voru franskir sjómenn sem dóu úr bólusótt 1871. Ég man að við börnin höfðum pata af því að bólusóttarveira lifði í jörðinni 100 ár og við höfðum áhyggjur af því þegar pabbi var að slá með orfi og flugbeittum ljá.

Kirkjugarðurinn og bæjarhóllinn þar sem Laugarnesbærinn stóð eru friðlýstar minjar og þar stóð kirkja til ársins 1794 þegar Dómkirkjan reis. Laugarneskirkja þjónaði Viðey, eftir að gamla kirkjan þar var ekki lengur messufær – og í Laugarnes sótti Skúli Magnússon fógæti kirkju, ásamt öðrum Viðeyingum. Og þegar Bjarni Pálsson og Eggert Ólafsson sinntu rannsóknarstörfum dvöldust þeir oft vetrarlangt í Viðey hjá Skúla fógæta. Til minningar um dvölina gáfu þeir Laugarneskirkju, sem var Mariukirkja, altariðstöflu. Taflan er nú varðveitt á Þjóðminjasafni Íslands en eftirprentun er í jaðri Laugarneshólsins, norðanvert við Sæbrautina. Skúli lét svo reisa nýja kirkju í Viðey, þá kirkju sem við þekkjum í dag. Laugarnes og Viðey hafa kallast á í gegnum aldirnar.

Það varð mér og fleirum sem unna Laugarnesinu mikið gleðiefni þegar Verndaráætlun, samningur Minjastofnunar og Reykjavíkurborgar, var undirrituð á Laugarneshólnum árið 2016 en þar er þessi klásúla: „Náttúrufarið á Laugarnesi gerir svæðið einstakt í Reykjavík þar sem hægt er að horfa yfir nesið og út í Viðey án truflunar frá mannvirkjum nútímans.“ Og þar segir einnig: „Mikilvægt er að halda í þetta

merkilega menningarlandslag, samspil náttúru og minja, sem er hvergi að finna annars staðar í Reykjavík.“

Svo mörg voru þau orð. Mér finnst að ég/við sem unnum þess einstaka svæði höfum verið svikin eftir að borgaryfirvöld, án kynningar, án deiliskipulags og án samráðs við fólkid sem byggir borgina, réðust í það 2019 að keyra grjóti úr grunni Landspítalans inn í Laugarnes og sturta því niður austan við Norðurkotsvörina í landfyllingu, sem er í hróplegu ósamræmi við allt umhverfið og skerðir útsýni til Viðeyjar og þar með þá sögulegu tengingu sem við þekkjum og rústar það menningarlandslag sem samningur Reykjavíkurborgar og Minjastofnunar var gerður til að vernda. Og nú stendur til að ganga enn lengra og bæta við landfyllinguna einum 40 þúsund fermetrum.

Ég á mér þann draum að Laugarnestangi allur verði friðaður og ég vil ganga lengra, Sundin og eyjarnar sem þau prýða verði einnig friðuð; allt þetta undursamlega samspil í landslaginu og náttúrunni – svo börnin okkar og komandi kynslóðir fái notið og þegar ég er að tala um friðun á ég við friðun sem býður upp á eðlilega umgengni í landslaginu eins og það er. Laugarnesið ætti ekki að vera minjasafn um fortíðina heldur hluti af upplifun í daglegu lífi fólks sem vill „eiga heima í náttúrunni“.

Ég skora á borgarráð Reykjavíkur að draga til baka leyfi fyrir viðbót- arlandfyllingu og koma þannig í veg fyrir óafturkræft umhverfisslys í náttúruverulunni Laugarnesi.

Höfundur er myndlistarmaður og Laugarnesvinur.